

УДК 657.339.9

## ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ

Володимир Краєвський; Олександр Скорик

*Державний податковий університет, Ірпінь, Україна*

**Резюме.** Досліджено інституційні аспекти трансформації механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій, що зумовлені потребами сучасної глобалізованої економіки, посиленням регуляторних вимог та необхідністю забезпечення достовірності фінансової інформації. Обґрунтовано необхідність перегляду традиційних облікових підходів у контексті зовнішньоекономічної діяльності, зокрема через гармонізацію облікових процедур із міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) та адаптацію систем управління до підвищених вимог щодо прозорості та співставленні фінансових даних. Визначено основні структурні елементи обліково-аналітичного супроводу ЗЕД, включаючи інформаційно-аналітичні ресурси, нормативно-регуляторні вимоги, фінансову звітність та систему внутрішнього контролю, які в комплексі забезпечують систематичний моніторинг зовнішньоекономічних операцій, контроль за дотриманням регуляторних норм та прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Акцентовано увагу на ключових детермінантах інституційних змін, серед яких виділено глобалізаційні процеси, необхідність стандартизації облікових підходів, інтеграцію принципів сталого розвитку та посилення ролі регуляторних органів у забезпеченні прозорості міжнародної торгівлі. Проаналізовано вплив нормативно-правового середовища, включаючи міжнародні стандарти фінансової звітності, Податковий та Митний кодекси України, а також внутрішньокорпоративні політики, на структуру обліково-аналітичних механізмів. Окрему увагу приділено питанню відповідності облікових процедур актуальним викликам зовнішньоекономічної діяльності, зокрема забезпеченню документального супроводу експортно-імпортних контрактів, валютного контролю та обліку валютних різниць. Обґрунтовано необхідність удосконалення методології обліково-аналітичного супроводу через упровадження комплексних аналітичних підходів, які дозволяють глибше оцінити фінансову стійкість підприємств та їхню ефективність у зовнішньоекономічній діяльності. Отримані результати створюють науково-методологічне підґрунтя для подальших досліджень у напрямі розроблення інтегрованих моделей обліково-аналітичного супроводу, здатних забезпечити всебічний контроль за зовнішньоекономічними операціями, зниження фінансових ризиків та підвищення прозорості міжнародних операцій у сучасному економічному середовищі.

**Ключові слова:** інституційна трансформація, обліково-аналітичний супровід, зовнішньоекономічні операції, фінансова звітність, нормативно-регуляторне забезпечення.

[https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk\\_tntu2025.01.067](https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.067)

Отримано 13.01.2025

UDC 657.339.9

## INSTITUTIONAL TRANSFORMATION OF THE MECHANISMS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT OF FOREIGN ECONOMIC OPERATIONS

Volodymyr Kraievskyi; Oleksandr Skoryk

*State Tax University, Irpin, Ukraine*

**Summary.** The article examines the institutional aspects of the transformation of the mechanisms of accounting and analytical support of foreign economic operations, which are caused by the needs of the modern globalized economy, the strengthening of regulatory requirements and the need to ensure the reliability of financial information. The need to revise traditional accounting approaches in the context of foreign economic activity is substantiated, through harmonization of accounting procedures with international financial reporting standards

*(IFRS) and adaptation of management systems to increased requirements for transparency and comparability of financial data. The main structural elements of the accounting and analytical support of the foreign exchange are determined, including information and analytical resources, normative and regulatory requirements, financial reporting and the internal control system, which in the complex provides systematic monitoring of foreign economic operations, control over compliance with regulatory norms and the adoption of justified management decisions. Attention has focused on the key determinants of institutional changes, among which globalization processes, the need to standardize accounting approaches, the integration of the principles of sustainable development and the strengthening of the role of regulatory bodies in ensuring the transparency of international trade is highlighted. The impact of the regulatory environment, including international financial reporting standards, the Tax and Customs Codes of Ukraine, as well as internal corporate policies, on the structure of accounting and analytical mechanisms is analyzed. Particular attention is paid to the issue of compliance with accounting procedures with the current challenges of foreign economic activity, in particular, the provision of documentary support for export-import contracts, currency control and accounting of currency differences. The need to improve the methodology of accounting and analytical support through the introduction of complex analytical approaches that allow for a deeper assessment of the financial stability of enterprises and their efficiency in foreign economic activity is substantiated. The results obtained create a scientific and methodological basis for further research in the direction of developing integrated models of accounting and analytical support, capable of providing comprehensive control over foreign economic operations, reducing financial risks and increasing the transparency of international operations in the modern economic environment.*

**Key words:** institutional transformation, accounting and analytical support, foreign economic operations, financial reporting, normative and regulatory support.

[https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk\\_tntu2025.01.067](https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2025.01.067)

Received 13.01.2025

**Постановка проблеми.** Глобалізація світової економіки та інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності зумовлюють якісну модифікацію механізмів обліково-аналітичного супроводу, що інтегрують у собі багатовимірні аспекти фінансово-економічної, правової та інформаційної взаємодії. У контексті формування складних економічних систем, характерних для сучасних підприємств, що функціонують у міжнародному середовищі, виникає необхідність у переосмисленні концептуальних підходів до обліково-аналітичного забезпечення.

Зовнішньоекономічні операції як інтегральний елемент глобальних бізнес-процесів потребують адаптивних моделей обліку та аналізу, здатних забезпечити високий рівень прозорості, точності та релевантності інформації. Динаміка змін у нормативно-правовій базі, уніфікація стандартів звітності та впровадження інноваційних технологій ставлять перед науковою спільнотою завдання створення теоретико-методологічного підґрунтя для трансформації існуючих механізмів обліково-аналітичного супроводу. Розвиток інституційної архітектури супровідних механізмів, їх цифровізація та інтеграція з новітніми аналітичними платформами відкривають нові можливості для підвищення ефективності управлінських рішень у зовнішньоекономічній діяльності. Така трансформація передбачає перегляд традиційних підходів до побудови облікових систем, акцентуючи на стратегічній взаємодії між суб'єктами економічних відносин у межах глобальних ринків. Саме у цьому контексті постає необхідність комплексного дослідження інституційних змін, що визначають функціонування обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій, та обґрунтування перспектив його трансформації з урахуванням вимог сучасного інформаційного середовища.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Сучасні дослідження у сфері обліково-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із удосконаленням методологічних підходів, інституційними трансформаціями та адаптацією облікових систем до сучасних викликів глобалізації й фінансових загроз. О. Р. Антонюк досліджує облікові аспекти валютного нагляду та фінансового моніторингу під час воєнного стану в Україні, акцентуючи увагу на підвищенні ролі фінансового моніторингу та контролю за дотриманням валютного законодавства у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності [3].

К. П. Болдовська розкриває складові облікового забезпечення міжнародних операцій суб'єктів господарювання, зосереджуючи увагу на проблематиці документального оформлення зовнішньоекономічних контрактів, обліку валютних операцій та податкового регулювання [4]. Т. І. Воскресенська та Б. І. Вінярський вказують на необхідність диференціації обліково-аналітичних підходів до різних видів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у частині митного обліку, експортно-імпортних операцій та контрактних зобов'язань [5]. З. М. Живко, С. П. Рассадникова, В. І. Живко, А. О. Шегинська досліджують методологію аналізу ЗЕД, зокрема через призму фінансових результатів, рентабельності міжнародних операцій та оцінювання ризиків [7]. А. І. Кашперська, О. В. Яцюк акцентують увагу на викликах сучасних кризових явищ у сфері ЗЕД, таких, як інфляційні процеси, валютні обмеження та нестабільність зовнішніх ринків [8]. І. І. Кононов розглядає ЗЕД як об'єкт облікового моделювання, пропонуючи концептуальну модель інформаційного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень у міжнародному бізнесі [9]. В. П. Панасюк, І. В. Ткачук аналізують специфіку облікового супроводу ЗЕД в умовах воєнного стану, акцентуючи на нових підходах до обліку валютних операцій та контролю за відповідністю контрактів [11]. У. С. Савків, Г. В. Сидор, А. О. Тимків зосереджуються на питаннях управління ризиками ЗЕД у воєнних умовах, розробляючи аналітичний інструментарій для оцінювання ризиків міжнародної діяльності [12]. О. М. Яценко, Ю. С. Завадська досліджують управління ЗЕД сільськогосподарських підприємств, акцентуючи на стабілізації їхньої економічної діяльності в умовах макроекономічної нестабільності [13].

Отже, аналіз сучасних досліджень дозволяє зробити висновок про значний науковий інтерес до проблем обліково-аналітичного супроводу ЗЕД, зокрема у контексті поглиблення методології обліково-аналітичного забезпечення міжнародних операцій, адаптації облікових систем до умов воєнного стану та кризових явищ, упровадження цифрових технологій та автоматизованих систем обліку для оптимізації обліково-аналітичних процедур, інституційної трансформації облікових механізмів з урахуванням міжнародних стандартів фінансової звітності. Ці дослідження створюють науково-теоретичну основу для подальших напрацювань у напрямі вдосконалення інституційного середовища обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічної діяльності.

**Метою дослідження** є теоретико-методологічне обґрунтування та концептуалізація процесів інституційної трансформації механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій, спрямованих на підвищення ефективності управлінських рішень, забезпечення прозорості фінансових потоків, відповідності міжнародним стандартам звітності, а також адаптації до сучасних викликів глобалізації та цифровізації економічних процесів.

**Постановка завдання.** Для досягнення сформульованої мети необхідно вирішити такі наукові завдання:

- узагальнити теоретико-методологічні підходи до визначення сутності та змісту обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій з позицій інституціональної теорії;
- дослідити сучасні концепції інституційної трансформації в контексті облікових систем та визначити ключові детермінанти, що впливають на розвиток обліково-аналітичного забезпечення ЗЕД;
- розробити концептуальну модель трансформації механізмів обліково-аналітичного супроводу ЗЕД, адаптовану до сучасних економічних викликів, включаючи глобалізацію та нормативні зміни.

**Виклад основного матеріалу.** Сучасні трансформаційні процеси, які відбуваються у сфері обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій,

потребують глибокого теоретико-методологічного переосмислення. Інституційні зміни, зумовлені глобалізацією, цифровізацією та адаптацією національних систем обліку до міжнародних стандартів, формують нову парадигму функціонування обліково-аналітичних механізмів. Ця парадигма ґрунтується на інтеграції облікових процедур, інформаційного забезпечення управлінських рішень та регуляторних аспектів у цілісну систему, орієнтовану на забезпечення прозорості зовнішньоекономічних процесів.

Інституційна трансформація у цьому контексті передбачає модифікацію методологічних підходів до формування, опрацювання та інтерпретації обліково-аналітичної інформації, а також її гармонізацію з глобальними принципами сталого розвитку, такими, як прозорість, достовірність і співставність фінансових даних. Зміна інституційних засад в обліково-аналітичному супроводі ЗЕД є необхідною умовою для ефективного функціонування підприємств у міжнародному середовищі, що зумовлює потребу в системному аналізі теоретичних основ цієї трансформації.

Інституційна економіка, як міждисциплінарний підхід, фокусується на вивченні економічних процесів крізь призму соціальних норм, правил, законодавчих обмежень та організаційних структур, що регламентують поведінку економічних суб'єктів. Застосування її принципів до обліково-аналітичних механізмів передбачає вивчення не лише технічних аспектів обліку, а й інституційного контексту, в якому здійснюється облік зовнішньоекономічних операцій.

Класичні положення інституціоналізму акцентують увагу на ролі інститутів як стабілізаторів економічних взаємовідносин. У контексті обліково-аналітичного забезпечення це означає, що облікові стандарти, регуляторні норми та етичні принципи виконують функцію стабілізуючих факторів, які забезпечують гармонізацію економічної діяльності на макро- та мікрорівнях.

У сучасних дослідженнях [5, 8–9] простежується тенденція до концептуалізації обліково-аналітичної інформації як складової інституційного середовища, де регулятивні норми безпосередньо впливають на способи формування облікових показників та їх інтерпретацію у процесі прийняття управлінських рішень. Відтак, імплементація принципів інституційної економіки в облікову науку сприяє поглибленню аналізу ролі облікових механізмів у формуванні прозорого економічного середовища.

Тож, методологія інституційної економіки дозволяє розглядати обліково-аналітичний супровід ЗЕД як соціально-економічний феномен, у якому інформаційні ресурси формуються та використовуються з урахуванням інституційних обмежень, стандартів та регуляторних механізмів.

Обліково-аналітичний супровід зовнішньоекономічних операцій пройшов складний еволюційний шлях від фрагментарного документального обліку до інтегрованих цифрових систем управлінського контролю. На ранніх етапах розвитку облікової науки, облік зовнішньоекономічних операцій обмежувався простим документуванням фактів купівлі-продажу з мінімальним аналітичним опрацюванням даних. Проте глобалізація фінансових потоків та зростання складності зовнішньоекономічних угод зумовили необхідність формування аналітичних інструментів для оцінювання ефективності міжнародної діяльності підприємств. Перехід до концептуальних моделей стратегічного обліково-аналітичного супроводу, включаючи впровадження стандартів МСФЗ, сприяв уніфікації методів обліку ЗЕД та забезпеченню співставності фінансової інформації між країнами. Сучасні підходи передбачають використання багаторівневих інформаційних систем (ERP-системи, автоматизовані облікові платформи), які забезпечують комплексний моніторинг експортно-імпортних операцій у реальному часі.

Концептуальна еволюція також простежується у зміні фокусу від суто фінансової звітності до обліку нефінансових показників, таких, як екологічна відповідальність,

соціальний вплив та управління ризиками, що особливо актуально в умовах імплементації принципів ESG-звітності.

Обліково-аналітична інформація у зовнішньоекономічній діяльності виступає ключовим елементом інституційного середовища, формуючи інформаційну базу для прийняття стратегічних управлінських рішень. Змістовне наповнення цих даних, методи їх опрацювання та форми представлення є результатом дії інституційних норм, стандартів та регуляторних вимог.

Інституційне середовище визначає межі, в яких формується обліково-аналітична інформація, зокрема через такі елементи:

- регулятивні норми (МСФЗ, національні стандарти бухгалтерського обліку);
- інформаційно-технологічна інфраструктура (автоматизовані системи обліку, хмарні технології);
- контролюючі інститути (податкові органи, фінансові регулятори, аудиторські служби).

Трансформація інституційних механізмів у сфері ЗЕД, зокрема через гармонізацію міжнародних стандартів та імплементацію цифрових інструментів контролю, сприяє підвищенню якості облікової інформації, її релевантності та достовірності.

Отже, інституційний підхід до розгляду обліково-аналітичної інформації дозволяє розглядати її як важливий компонент управлінської системи підприємства, що інтегрує фінансові, аналітичні та регуляторні складові у єдиний інформаційний простір. Це, у свою чергу, підсилює стратегічну роль обліково-аналітичних механізмів у процесах прийняття управлінських рішень у зовнішньоекономічній діяльності.

Інституційна природа обліково-аналітичного супроводу ЗЕД зумовлює необхідність глибокого аналізу його структурних компонентів, методологічних принципів та функціональних завдань. Механізми обліково-аналітичного супроводу є складними багатоаспектними системами, що включають сукупність процесів, методів, нормативних регуляторів та інформаційних ресурсів, які забезпечують комплексне відображення зовнішньоекономічних операцій у системі обліку підприємства. Дослідження сутності цих механізмів потребує чіткої категоріальної ідентифікації ключових понять, аналізу інформаційного наповнення облікових систем, а також розгляду нормативно-регуляторних аспектів, які формують правове поле здійснення зовнішньоекономічних операцій.

Для забезпечення всебічного розуміння сутності та структурних компонентів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій необхідно деталізувати категоріальний апарат та нормативно-регуляторне забезпечення цієї системи. Це дозволяє сформулювати уніфікований підхід до ідентифікації ключових елементів обліково-аналітичної діяльності, а також забезпечити узгодженість внутрішніх процедур підприємства з вимогами зовнішніх регуляторів. У зв'язку з цим доцільним є представлення ключових понять, функцій, методологічних основ та принципів регуляторного контролю в табличній формі для наочного відображення системного підходу до організації обліково-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності (табл. 1).

**Таблиця 1.** Категоріальний апарат та функціональна структура обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічної діяльності підприємства

| Категорія                         | Дефініція                                                                       | Функціональне призначення                                                                           | Структурні елементи                                          |
|-----------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| 1                                 | 2                                                                               | 3                                                                                                   | 4                                                            |
| Обліково-аналітичний супровід ЗЕД | Комплекс процедур збирання, опрацювання, аналізу та контролю інформації про ЗЕД | Забезпечення достовірного відображення експортно-імпортних операцій, мінімізація фінансових ризиків | Облікові реєстри, фінансова звітність, аналітичні бази даних |

Закінчення таблиці 1

| 1                               | 2                                                                          | 3                                                                                                      | 4                                                                                                   |
|---------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Інформаційно-аналітичні ресурси | Сукупність облікових та аналітичних даних, необхідних для прийняття рішень | Формування аналітичних показників для стратегічного управління ЗЕД підприємства                        | Дані фінансової звітності, митні декларації, внутрішні бази даних, реєстри обліку валютних операцій |
| Фінансова звітність             | Стандартизований набір форм, що відображає фінансові результати діяльності | Забезпечення прозорості фінансової інформації, необхідної для зовнішніх та внутрішніх користувачів     | Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів                                 |
| Внутрішній контроль             | Процедури перевірки відповідності облікових даних регуляторним вимогам     | Підвищення достовірності даних, забезпечення коректності обліку та запобігання фінансовим зловживанням | Аудиторські перевірки, аналіз відповідності стандартам МСФЗ, моніторинг відповідності контрактів    |
| Аналітична база даних           | Структурований масив даних для фінансового аналізу та прогнозування        | Систематизація облікових даних, використання їх для аналізу ефективності ЗЕД                           | Автоматизовані облікові системи (SAP, BAS ERP), блокчейн-системи, аналітичні платформи              |

Джерело: складено на основі [3–5, 9, 11, 13].

Тож, обліково-аналітичний супровід ЗЕД характеризується багатовимірністю, де кожен структурний елемент виконує окрему, але взаємопов'язану функцію. Обліково-аналітичний супровід, будучи складним механізмом, охоплює не лише технічні аспекти фіксації зовнішньоекономічних операцій, а й забезпечує інформаційну підтримку для стратегічного управління підприємством. Чітке визначення категорій, структурних компонентів та функцій є необхідним для формування прозорої, достовірної та аналітично значущої системи обліково-аналітичної підтримки діяльності підприємств у міжнародному середовищі.

Нормативно-регуляторне забезпечення обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічної діяльності становить систему правових актів, стандартів, рекомендацій та регламентів, що визначають порядок ведення бухгалтерського обліку, фінансової звітності та контролю за зовнішньоекономічними операціями. Воно формує правове середовище, у межах якого функціонують механізми обліково-аналітичного забезпечення, зокрема регламентує принципи обліку експортно-імпортних операцій, порядок оформлення контрактів, митних декларацій та подання фінансової звітності.

В основу нормативно-регуляторного забезпечення покладені міжнародні та національні стандарти фінансової звітності, які спрямовані на уніфікацію облікових процедур та забезпечення порівнянності фінансових показників у міжнародному контексті. Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS) та національні стандарти бухгалтерського обліку (НП(С)БО) визначають ключові принципи оцінювання активів, зобов'язань, доходів і витрат, пов'язаних із зовнішньоекономічними операціями. Їхня гармонізація є важливим кроком у забезпеченні прозорості фінансової інформації, що використовується у міжнародних торговельних відносинах.

Значний вплив на нормативно-регуляторне забезпечення ЗЕД мають також законодавчі акти, зокрема Податковий кодекс України, Митний кодекс, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» та акти НБУ щодо валютного регулювання. Податковий кодекс регламентує порядок оподаткування доходів, отриманих у результаті зовнішньоекономічної діяльності, зокрема особливості оподаткування ПДВ при експорті та імпорті товарів. Митний кодекс, у свою чергу, визначає процедури обліку митних платежів, обов'язки декларування товарів та механізми валютного контролю.

Важливим аспектом нормативно-регуляторного забезпечення є механізми контролю та відповідальності за порушення облікових стандартів. Зокрема, функції контролю за обліком зовнішньоекономічної діяльності в Україні покладені на Державну податкову службу, Державну митну службу та Національний банк України, які здійснюють моніторинг дотримання підприємствами законодавчих вимог щодо обліку валютних операцій, митного оформлення та звітності.

Систематизація нормативно-регуляторного забезпечення обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій здійснена у табл. 2.

**Таблиця 2.** Нормативно-регуляторне забезпечення обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій

| <b>Рівень регулювання</b> | <b>Нормативно-правові акти</b>                                          | <b>Основні вимоги та принципи</b>                                                           | <b>Вплив на обліково-аналітичний супровід</b>                                                        |
|---------------------------|-------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Міжнародний рівень        | Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS), GAAP                  | Принципи прозорості, співставлення, справедливої вартості, об'єктивності фінансових даних   | Гармонізація облікових підходів, обов'язковість розкриття інформації про експортно-імпортні операції |
| Національний рівень       | Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність», П(С)БО | Стандарти обліку валютних операцій, порядок визнання доходів та витрат, податковий контроль | Забезпечення відповідності національним стандартам, контроль за правильністю обліку ЗЕД              |
| Податково-митний рівень   | Податковий кодекс України, Митний кодекс, Інструкції НБУ                | Вимоги щодо обліку митних платежів, валютного контролю, правил декларування операцій        | Відображення митних зборів, облік валютних різниць, контроль за відповідністю декларованих сум       |
| Корпоративний рівень      | Внутрішні облікові політики, положення про облікову політику            | Визначення методів обліку ЗЕД, контроль за процедурою фінансового моніторингу та звітності  | Створення корпоративних стандартів обліку, політики управління валютними ризиками                    |
| Операційний рівень        | Облікові реєстри, внутрішні документи підприємства                      | Вимоги щодо документування кожної операції, підтвердження відповідності регуляторним нормам | Підвищення деталізації обліку, відповідність операцій внутрішнім регламентам та зовнішнім вимогам    |

Джерело: складено на основі [6, 10].

Отже, нормативно-регуляторне забезпечення обліково-аналітичної підтримки ЗЕД є складним багаторівневим механізмом, який охоплює міжнародні стандарти, національне законодавство та рекомендації професійних облікових організацій. Його функціонування спрямоване на забезпечення прозорості, достовірності та своєчасності фінансової інформації, що є ключовими чинниками ефективного управління зовнішньоекономічними операціями.

Трансформаційні процеси, що охоплюють сферу обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічної діяльності, значною мірою зумовлені дією інституційних детермінант, які відображають фундаментальні зрушення в глобальній економіці, фінансовій звітності та технологічному розвитку. У контексті зовнішньоекономічної діяльності ці детермінанти визначають способи ідентифікації, опрацювання та використання обліково-аналітичної інформації, формуючи нові підходи до забезпечення прозорості, достовірності та ефективності облікових процедур. Глобальні тренди, такі, як посилення інтеграції фінансових ринків, гармонізація стандартів звітності та активне впровадження цифрових технологій, зумовлюють необхідність адаптації облікових систем до нових викликів.

Глобалізація економічних процесів, що супроводжується зростанням відкритості національних економік, підвищенням обсягів міжнародної торгівлі та фінансових

потоків, суттєво вплинула на еволюцію облікових систем. Інтенсифікація зовнішньоекономічної діяльності потребує уніфікації методів обліку, які б забезпечували порівнянність фінансової інформації між суб'єктами господарювання різних країн. Це зумовило підвищення ролі міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) та міжнародних принципів бухгалтерського обліку (GAAP).

Глобалізаційні процеси сприяють стандартизації принципів обліку ЗЕД, що включає:

- гармонізацію підходів до обліку валютних операцій;
- уніфікацію принципів оцінювання експортно-імпортних контрактів;
- застосування стандартів трансфертного ціноутворення для міжнародних операцій;
- інтеграцію фінансових показників у глобальні бази даних для аналітики та аудиту.

Водночас глобалізація загострює проблему економічної безпеки підприємств у сфері ЗЕД, оскільки зростає потреба у контролі за достовірністю звітності, уникненні маніпуляцій із фінансовими даними та мінімізації фіскальних ризиків. Це вимагає від облікових систем більшої прозорості та узгодженості з міжнародними стандартами.

Запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) є важливим етапом у гармонізації облікових систем, оскільки вони формують єдиний підхід до відображення фінансової інформації, незалежно від юрисдикції підприємства. МСФЗ встановлюють принципи обліку, що базуються на концепції справедливої вартості, прозорості та релевантності фінансової інформації, що є критично важливим у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Трансформація обліково-аналітичних процедур у контексті МСФЗ передбачає кілька ключових змін:

- 1) перехід від традиційного історичного підходу до оцінювання активів до принципу справедливої вартості;
- 2) уніфікація методів обліку валютних операцій та курсових різниць;
- 3) розширення вимог до розкриття інформації у фінансовій звітності;
- 4) стандартизація обліку експортно-імпортних контрактів відповідно до МСФЗ 15 «Виручка за договорами з клієнтами».

Запровадження МСФЗ стимулює підприємства до перегляду методологічних підходів до обліку, розширення аналітичної функції фінансової звітності та підвищення її інформативності для міжнародних контрагентів, інвесторів та регуляторів. Водночас застосування міжнародних стандартів потребує адаптації внутрішніх політик підприємств, зокрема оновлення облікових систем, методик фінансового моніторингу та процедур внутрішнього контролю.

**Висновки.** Інституційна трансформація механізмів обліково-аналітичного супроводу зовнішньоекономічних операцій є складним, багаторівневим процесом, що передбачає адаптацію облікових систем підприємств до сучасних викликів глобалізації, цифровізації та гармонізації міжнародних стандартів фінансової звітності. Вона охоплює як зміни в нормативно-регуляторному забезпеченні, зокрема імплементацію МСФЗ та національних стандартів, так і впровадження сучасних інформаційно-аналітичних ресурсів для моніторингу, опрацювання та інтерпретації фінансових показників. Важливим аспектом трансформації є забезпечення прозорості та достовірності облікових даних, що сприяє прийняттю більш обґрунтованих управлінських рішень, мінімізації фінансових ризиків і підвищенню конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках. Зовнішні детермінанти, такі, як глобалізаційні процеси, стандартизація облікових підходів, а також внутрішні фактори, включаючи облікову політику підприємств, структуру внутрішнього контролю та рівень автоматизації облікових процедур, формують комплексний механізм, у

межах якого здійснюється обліково-аналітичний супровід ЗЕД. У результаті трансформаційних процесів посилюється відповідність діяльності підприємств міжнародним стандартам, забезпечується ефективніше управління зовнішньоекономічними операціями та підвищується рівень довіри з боку зовнішніх стейкхолдерів, таких, як інвестори, аудитори та державні регулятори.

**Conclusions.** Thus, the institutional transformation of the mechanisms of accounting and analytical support of foreign economic operations is a complex, multi-level process, which involves adapting the accounting systems of enterprises to the modern challenges of globalization, digitization and harmonization of international financial reporting standards. It covers both changes in normative and regulatory support, in particular the implementation of IFRS and national standards, and the introduction of modern information and analytical resources for monitoring, processing and interpretation of financial indicators. An important aspect of the transformation is ensuring the transparency and reliability of accounting data, which contributes to the adoption of more informed management decisions, minimizing financial risks and increasing the competitiveness of enterprises in international markets. External determinants, such as globalization processes, standardization of accounting approaches, as well as internal factors, including the accounting policy of enterprises, the structure of internal control, and the level of automation of accounting procedures, form a complex mechanism within which the accounting and analytical support of the FEA is carried out. The introduction of modern digital technologies, such as ERP systems, blockchain and artificial intelligence, contributes not only to the automation of accounting processes, but also to increasing the efficiency and accuracy of financial reporting. As a result of transformational processes, compliance of enterprises with international standards is strengthened, more effective management of foreign economic operations is ensured, and the level of trust on the part of external stakeholders, such as investors, auditors, and state regulators, is increased.

#### Список використаних джерел

1. Kraievskiy V. M., Skoryk M. O., Bohdan S. V., Hmyrya V. P. Coherence of accounting systems: transcendence of content and immunity of purpose. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*. Volume 2. № 384. P. 176–184. DOI: <https://doi.org/10.32014/10.32014/2020.2518-1467.57>
2. Kraievskiy V., Skoryk O. Foreign economic activity in the system of accounting and analytical management support. *Economics of systems development*. 2024. Vol. 6 (1). P. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-1-11>
3. Антонюк О. Р. Облік зовнішньоекономічної діяльності: вплив на актуальні аспекти валютного нагляду та фінансового моніторингу в період дії військового стану в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2024. № 3. С. 83–86. DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.17>
4. Болдовська К. П. Особливості та складові облікового забезпечення міжнародних операцій суб'єктів господарювання. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1100> (дата звернення: 02.01.2025).
5. Воскресенська Т. І., Вінярський Б. І. Формування обліково-аналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств в розрізі її видів. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3532> (дата звернення: 02.01.2025).
6. Гордополов В. Ю. Нормативно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Економічний простір*. 2018. № 130. С. 121–137.
7. Живко З. М., Рассадникова С. П., Живко В. І., Шегинська А. О. Основні завдання та методи аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вчені записки університету «Крок»*. 2024. № 2 (74). С. 83–96. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-83-96>
8. Кашперська А. І., Яцюк О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 5. С. 32–42. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-32-42>
9. Кононов І. І. Сутність зовнішньоекономічної діяльності як об'єкта облікового моделювання. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 79–86. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-79-86>
10. Монташевич С. М., Шутка С. Є. Законодавче регулювання ведення обліку експортно-імпортних операцій в Україні. *Держава та регіони*. 2019. № 1 (106). С. 149–155.
11. Панасюк В. П., Ткачук І. В. Організація обліку зовнішньоекономічної діяльності в умовах повномасштабної війни. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 2. С. 201–206. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-50>

12. Савків У. С., Сидор Г. В., Тимків А. О. Управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах війни. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2022. № 2 (26). С. 79–88.
13. Яценко О. М., Завадська Ю. С. Управління зовнішньоекономічною діяльністю сільськогосподарських підприємств у контексті стабілізації національної економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 340–351.

## References

1. Kraievskiy V. M., Skoryk M. O., Bohdan S. V., Hmyrya V. P. (2019) Coherence of accounting systems: transcendence of content and immunity of purpose. *Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan*, vol. 2, no. 384, pp. 176–184. DOI: <https://doi.org/10.32014/10.32014/2020.2518-1467.57>
2. Kraievskiy V., Skoryk O. (2024) Foreign economic activity in the system of accounting and analytical management support. *Economics of systems development*, vol. 6 (1), pp. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2024-1-11>
3. Antonjuk O. R. (2024) Oblik zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti: vplyv na aktualni aspekty valjutnoho naghlyadu ta finansovogho monitorynghu v period diji vijskovogho stanu v Ukraini [Accounting for foreign economic activity: impact on current aspects of currency supervision and financial monitoring during the period of martial law in Ukraine]. *Economy. Finances. Law*, vol. 3, pp. 83–86. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.17>
4. Boldovs'jka K. P. (2022) Osoblyvosti ta skladovi oblikovogho zabezpechennja mizhnarodnykh operacij sub'ektiv ghospodarjuvannja [Peculiarities and components of accounting support of international operations of business entities]. *Economy and society*, vol. 35. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1100> (accessed: 02 January 2025). (In Ukrainian).
5. Voskresens'jka T. I., Vinjars'jkyj B. I. (2024) Formuvannja oblikovo-analitychnogho zabezpechennja zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti pidpryjemstv v rozrizi jiji vydiv [The formation of accounting and analytical support for the foreign economic activity of enterprises in terms of its types]. *Economy and society*, vol. 59. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3532> (accessed: 02 January 2025). (In Ukrainian).
6. Ghordopolov V. Ju. (2018) Normatyvno-pravove zabezpechennja zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti pidpryjemstv [Regulatory and legal support of foreign economic activity of enterprises]. *Economic space*, vol. 130, pp. 121–137. (In Ukrainian).
7. Zhyvko Z. M., Rassadnykova S. P., Zhyvko V. I., Sheghyn's'jka A. O. (2024) Osnovni zavdannja ta metody analizu zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti pidpryjemstva [Main tasks and methods of analysis of foreign economic activity of the enterprise]. *Scientific notes of "Krok" University*, vol. 2 (74), pp. 83–96. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-83-96>
8. Kashpers'jka A. I., Jacjuk O. V. (2024) Zovnishnjoeconomichna dijalnistj pidpryjemstv: suchasni vyklyky ta perspektivy rozvytku [Foreign economic activity of enterprises: modern challenges and development prospects]. *Biznes Inform*, vol. 5, pp. 32–42 (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-32-42>
9. Kononov I. I. (2020) Sutnistj zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti jak ob'jekta oblikovogho modeljuvannja [The essence of foreign economic activity as an object of accounting modeling]. *Biznes Inform*, vol. 5, pp. 79–86. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-5-79-86>
10. Montashevych S. M., Shutka S. Je. (2019) Zakonodavche rehuljuvannja vedennja obliku eksportno-importnykh operacij v Ukraini [Legislative regulation of accounting for export-import transactions in Ukraine]. *State and regions*, vol. 1 (106), pp. 149–155. (In Ukrainian).
11. Panasjuk V. P., Tkachuk I. V. (2024) Orghanizacija obliku zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti v umovakh povnomasshtabnoji vijny [Organization of accounting of foreign economic activity in conditions of full-scale war]. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, vol. 2, pp. 201–206. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-50>
12. Savkiv U. S., Sydor Gh. V., Tymkiv A. O. (2022) Upravlinnja ryzykamy zovnishnjoeconomichnoji dijalnosti pidpryjemstv v umovakh vijny [Risk management of foreign economic activity of enterprises in war conditions]. *Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series: Economics and management in the oil and gas industry. Series: Economics and management in the oil and gas industry*, vol. 2 (26), pp. 79–88. (In Ukrainian).
13. Jacenko O. M., Zavads'jka Ju. S. (2023) Upravlinnja zovnishnjoeconomichnoju dijalnistju sil's'koghospodars'jkykh pidpryjemstv u konteksti stabilizaciji nacional'noji ekonomiky [Management of foreign economic activity of agricultural enterprises in the context of stabilization of the national economy]. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 4, pp. 340–351. (In Ukrainian).